

УДК 8.9.908

Леся Рева (м. Київ)

РЕГІОНАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ЛІТЕРАТУРНОЇ БІОГРАФІКИ (НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОЇ ВОЛИНИ – ЖИТОМИРЩИНИ)

У статті автор зосереджує свою увагу на системі джерел літературної біографіки: творах письменника та літератури про нього, ролі обласної наукової бібліотеки ім. О. Ольжича, Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині, Житомирського педагогічного університету імені Івана Франка, музеїв, архівів, збірників.

Ключові слова: Житомирщина, літературна біографіка, письменник, музей, бібліотека, архів, педуніверситет, збірники.

Кожна область України багата своїми літературними здобутками. Свято шанують жителі Київщини спогади про життя та творчість Тараса Шевченка, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького, М. Старицького та інших класиків і багатьох сучасних українських письменників. Івано-Франківщина пов'язана з іменами І. Франка, В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Черемшини, Л. Мартовича, М. Павлика... Славляться історико-літературними пам'ятками Львівщина, Тернопільщина, Буковина, Закарпаття, Поділля. Багаті літературною географією Кіровоградщина, Вінниччина. Не менш розмаїта літературно-мистецька карта Чернігівщини, Полтавщини, Харківщини, Сумщини. Літературні традиції мають Донецщина, Луганщина, Дніпропетровщина. Визначними літературними здобутками пишуться Одещина, Миколаївщина, Херсонщина. Життя та творчість багатьох митців пов'язана з Кримом та іншими регіонами України.

Не одне покоління дослідників хвилює Волинська земля – як давньоруська історична область у басейні південних приток р. Прип'яті і верхів'ях р. Західного Бугу. Розташована на південному Заході України, вона поділяється на 15 районів, має 10 міст та 21 селище міського типу, кожне з яких – легенда Української землі з дивовижною історією, неповторними історичними постатями, культурою.

Волинський регіон є одним із найдавніших у Східній Європі, письмові згадки про нього зустрічаються від V ст. Дослідники припускають, що назва утворилася від городища Волинь, яке було столицею навколишніх земель у X-XI ст. (нині – місто Грудек Надбузький, Польща). Вперше слово згадується в "Повісті минулих літ" у 1118 р. За іншою версією, "Волинь" походить від давнього племені волинян,

що у VII-X ст. мешкало на цій території після дулібів та бужан. Нині тут проживає група українців-волинян. З X ст. Волинь входила до складу Київської Русі, належала до Володимиро-Волинського князівства, яке пізніше увійшло до об'єднаного Галицько-Волинського князівства Речі Посполитої. Волиняни підтримували дії повстанців Семена Палія, Максима Кривоноса, Івана Гонти, Максима Залізняка та інших ватажків. Пізніше Волинь повністю не увійшла до козацької держави, довго залишаючись провінцією Польщі. З 1795 р. ці землі стали належати Російській імперії, а на початку XIX ст. склали Волинську губернію.

Історично так склалось, що центром новоутвореної наприкінці XVIII століття Волинської губернії, яка об'єднала в своєму складі як історичні – Волинські землі, так і території, що раніше відносились до Київського князівства, став у 1804 р. Житомир¹.

На початку XX ст. тут тривали бої армії Української Народної Республіки, пізніше відбувалися військові сутички з поляками, які у 1919 р. окупували Західну Волинь. За Ризьким мирним договором (1921 р.) Волинь була поділена: східна частина відійшла до УРСР, західна – до Польщі. Під час Другої світової війни на Волині було сформовано Українську Повстанську армію (УПА).

До нашого часу використовуються назви "Історична Волинь", "Велика Волинь" на позначення території, що охоплює південні райони теперішніх Волинської та Рівненської, південно-західні – Житомирської, північ – Хмельницької та Тернопільської областей.

Цей край відзначається самобутніми народними звичаями, обрядами, фольклором, одягом. Люди здавна займалися хліборобством,

тваринництвом, обробкою заліза, ткацтвом, гончарством.

Давні і славні історичні, національно-визвольні, релігійні, літературно-мистецькі і наукові традиції має Житомирщина. Тут жили і проживає велика кількість письменників, літературознавців. Житомирщина – батьківщина видатних учених, письменників, композиторів... Житомиряни шанують пам'ять про відомих діячів вітчизняної науки та культури – як славетних земляків, так і видатних людей, життя і діяльність яких пов'язані з Житомиром.

Не дивно, що кожного року науковці-історики, географи, археологи, філологи, літературознавці, культурологи гуртуються біля товариства “Велика Волинь”, яке опікується проведенням міжнародного рівня наукових конференцій, на яких піднімаються різноманітні проблеми минулого і сучасного життя регіону.

Спалах ентузіазму в студіюванні біографічних документів, біобібліографічних та довідкових літературних регіональних видань спостерігається в кінці ХХ – на початку ХХІ століття. Зростає кількість регіональних центрів, що досліджують життя та творчість письменників і вчених, і готують різні типи і види – літературознавчих, літературно-критичних, біобібліографічних і довідкових видань. Їх систему, наукові і теоретичні засади ми прагнемо розкрити на прикладі діяльності закладів культури та освіти лише одного регіону – Житомирщини.

У добу тоталітарного режиму утворилося поняття “Homo Sovieticus” – людини радянської, атеїстичної за своєю сутністю і в більшості такої, що втратила духовність, а також моральний занепад суспільства, який особливо виявляється в наш непростий час. В результаті сьогоднішніх колосальних перетворень, абсолютно природних і абсолютно необхідних, в державі відбувається духовно-моральна реабілітація і відродження Людини як особистості.

Полісся, Житомирщина – “сторона широковіта, древлянська, житицька... Мовби веснами, і нині молодіє талантами вона, ця прадавня земля жита й миру...” Це – відомі українські та російські письменники: О. Безименський, К. Гранат, В. Гроссман, А. Іщук, В. Короленко, В. Крищенко, В. Кучер, В. Медвідь, В. Нестайко, Л. Нікулін, І. Огієнко², Д. Окийченко, Л. Письменна, М. Рильський, Н. Тихий, М. Шпак, В. Юхимо-

вич, знаний в усьому світі піаніст С. Ріхтер, С. Корольов, учений, першовідкривач практичної космонавтики. Йому немає рівних і нині. Академік АН СРСР, конструктор перших штучних супутників Землі та космічних кораблів. Спочатку – важкі й складні роки дитинства, юності, далі – роки навчання, праці, ув'язнення... Починав інженером польотних випробувань, а вже 1938 року розробив експериментальну систему керованої ракетної зброї. 1938 р. – арешт. 7 років із 10-ти – до 1944 року. С.П. Корольов був у ГУЛАГу на Колимі, де разом з іншими вченими примушений був займатися розробкою балістичних та геофізичних ракет. Після дострокового звільнення 1944 р. очолив радянську ракетну програму. Під керівництвом С.П. Корольова запущено першу міжконтинентальну балістичну ракету, перший штучний супутник Землі, здійснено перший політ людини у космос. Працював С.П. Корольов у шаленому темпі до останнього дня. Не доживши до 60 років, помер. Прах його поховано у Москві в кремлівській стіні. Коли Корольов був репресованим, він неодноразово піддавався катуванням, і помер через отримані у таборі травми: його так били в НКВС, що зламали щелепи. Минули роки, і під час незначної операції потрібно було ввести через рот кисневий шланг, щоб підтримати роботу серця. Зробити ж цього не вдалося через пошкодження щелепи. Серце вченого зупинилось.

Тут проживало і багато інших видатних особистостей Житомирщини і всієї України.

У поліському містечку Кременець (нині Тернопільської обл.) народився і провів дитячі та юнацькі роки Юліуш Словацький – поет, один із основоположників польського романтизму³⁻⁴. Вчився у Віленському університеті (1825 – 1829), потім жив у Варшаві, а з 1831 р. – в еміграції: у Франції, Швейцарії, Італії. Помер в Парижі. 1927 р. його тіло було перевезено до Кракова і поховано у Вавелі. Першими творами Ю. Словацького були поезії “Українська дума” (1826) і “Пісня козацької дівчини” (1829), в яких він відстоював право українського народу на вільний і незалежний розвиток.

У частині своїх творів поет відтворив чимало подій з історії України: драми “Срібний сон Саломеї”, “Беньовський”, “Ксьондз Марек” – з доби Коліївщини і Барської конфедерації, “Ян Казимір” (уривки) – про часи Хмельниччини. І хоча письменник в Україні, зокрема, в Кременці, жив недовго, проте в багатьох своїх

творих, в епістолярній спадщині згадує про місто свого дитинства і юності. А в щоденнику з 1817 – 1827 рр. він описує подорож містами України, серед яких чільне місце займає древній Житомир, Бердичів і Кременець. У костелі в Кременці в одній із ніш відновлено пам'ятний знак, для якого в 1910 р. з Парижа привезли бронзове погруддя Ю. Словацького, здійснене скульптором Вацлавом Шаманським. Народ Кременеччини і України береже пам'ять про поета, вшановуючи його. В будинку, де пройшло дитинство Ю. Словацького, відкрито 1959 р. музей поета. На подвір'ї – його погруддя роботи народного художника В. Бородая. А у міській бібліотеці – меморіальна кімната, в якій розгорнуто постійно діючу виставку творів поета і літератури про нього. Кожного місяця тут збираються і виголошують свої твори молоді поети місцевого літературного об'єднання. Активно публікуються твори письменника в перекладах українською мовою в українських видавництвах. Одне з останніх видань: Ю. Словацький. Поеми. Драми. – Львів: Світ, 2005. Твори письменника переклала на українську мову Олена Пчілка. 1910 р. вона видала про Ю. Словацького та його творчість книгу. Перекладали твори Ю. Словацького також М. Старицький, В. Щурат, М. Зеров, М. Рильський, М. Бажан, Борис Тен та ін. 1959 р. за участю М. Рильського (редактора) було видано “Вибрані твори” Ю. Словацького.

Історія України, її природа, українські мовні елементи, пейзажі Волині і Поділля займають чільне місце у творчому доробку видатного уродженця Великої Волині.

У Володимир-Волинському народився поет, філолог, один із найвидатніших лінгвістів світу, визначний знавець санскриту, арабських та інших мов, як східних, так і західних, Агатагел Кримський⁵. “Інтерпретація Кримського – ключ не лише до осягнення його постаті, але й до численних інших проблем, поставлених українською культурою чи не сто років тому, але дотепер не розв'язаних”⁶. Щирий патріот України татарського роду, Агатагел Юхимович Кримський вивчив, крім української, ще понад 60 мов. Навчався в гімназіях Острога й Києва, у колеґії Павла Галагана. Далі – навчання в Лазаревському інституті східних мов у Москві та Московському університеті. Від 1896 до 1898 рр. А. Кримський перебував у науковому відрядженні в Сирії й Лівані. Пізніше викладав арабську, перську та турецьку мови й

історію країн мусульманського Сходу в Лазаревському інституті, далі – в Київському університеті. 1918 р. разом з В. Вернадським, М. Василенком та ін. виступив одним з організаторів Української Академії наук, і був неодмінним секретарем та головою Історико-філологічного відділу до 1929 року. Упродовж 1921 – 1929 рр. А.Ю. Кримський очолював Інститут сходознавства в Києві. Від 1930 р. був практично усунений від науково-викладацької роботи в академічних установах. До 1938 р. писав “у шухляду”, жив переважно у Звенигородці. 20 липня 1941 р. А. Кримського було заарештовано, звинувачено в антирадянській націоналістичній діяльності та ув'язнено в Кустанай (тепер Казахстан), де він помер у карцері тюрми №7, відомій своїми жахливими тортурами. Його, як і багатьох інших, не пощадила система. “Вченого було ув'язнено за сфабрикованою проти нього справою. Проте, не зважаючи на похилий вік і недугу, він знайшов у собі сили, вичерпав їх останній запас, але не піддався, не обмовив ні себе, ні товаришів, достойно доніс свій тяжкий хрест на Голгофу народної покари”⁷. “Справу було припинено і здано до архіву, у зв'язку зі смертю обвинувачуваного Кримського, що сталася 25 січня 1942 року в тюрмі НКВС №7 міста Кустаная”. Хоча Кримський і не був засуджений, але потрапив у розряд репресованих, а, отже, репутація, праця, вся творча спадщина, тавро, припечатане у надрах НКВС довідками й постановами, залишалися на його чесному імені тривалі роки. Лише 8 травня 1957 р. прийнято постанову про припинення справи на А. Кримського за відсутністю складу злочину.

Надзвичайно багата науково-дослідницька діяльність А. Кримського. Він – автор понад 1000 монографій, підручників, статей. Вагоме місце в його доробку посідають праці з арабістики, семітології, тюркології, іраністики. В Енциклопедичному словнику Брокгауза і Ефрона понад 300 сходознавчих статей належать А. Кримському. Він був редактором “Трудов по востоковедению”, які видавав Лазаревський інститут. 26 томів цієї серії написав він. Чимало праць присвятив вчений розвитку української літературної мови, досліджував також українську літературу, фольклористику, етнографію. Йому належить ряд розвідок про українських письменників: Івана Вишенського, І. Котляревського, Г. Квітку-Основ'яненка, Т. Шевченка та багатьох інших українських класиків. Вчений здійснив вели-

ку роботу як науковий редактор численних словників та збірників. Він “виявив себе високоталановитим поетом, дуже оригінальним повістярем”⁸. З його іменем пов’язані заснування школи художнього перекладу східної поезії в Україні і Європі. Особиста наукова бібліотека вченого та рукописи зберігаються в Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського. Справа Агатангела Юхимовича Кримського не загинула. Плідно розвивається у самовідданих праці його послідовників. Його іменем названо Інститут сходознавства НАН України з відділенням у Сімферополі. 1991 р. Академія наук встановила премію імені А. Кримського за визначні успіхи в галузі сходознавства. Першим її лауреатом став професор Гарвардського університету О. Пріцак. Ім’я А. Кримського за рішенням XVI сесії Генеральної Асамблеї Юнеско занесено до переліку видатних діячів світу. Геній – не підвладний часові. А.Ю. Кримський вважається одним з найвидатніших орієнталістів в історії світової філологічної науки.

Житомирщина пишається своїм земляком Едвардом Мар’яном Галлі (нар. 8 вересня 1816 р. в Житомирі, помер 2 квітня 1893 р. у рідному місті) – відомим письменником, лікарем, ученим. Він походив із сім’є італійського емігранта, що брав участь у повстанні на батьківщині проти французького та австрійського панування. Перу Е. Галлі належить низка наукових праць, а також талановитих художніх творів, серед яких – поема “Тимофій Хмельницький”, “Спогади моїх друзів” (1847), а також “Мемуари” (1913), які сьогодні є безцінним джерелом інформації про суспільне та літературне життя Волині того часу, про діяльність Г. Ржевуського, М. Грабовського, І. Головінського, Ю. Крашевського та багатьох інших сучасників⁹.

Біля 20-ти років життя провів у Житомирі один із основоположників сучасної єврейської поезії Хаїм Нахман Бялик (Житомир, 6 січня, 1873, хутір Града – 1934, Відень; похований у Палестині) – поет, перекладач, публіцист. За іншими відомостями – народився в м. Рада, Волинь¹⁰. Писав мовами іврит та ідиш. Дитинство та юність поета промайнули у Житомирі. Це була його Вітчизна, пам’ять про яку він зберігав у своєму серці все життя:

“Где ты? – далече! – родимый мой край, колыбельная пристань,

Почва корней моих, духа родник и мечтаний улада,

Милый душе уголок, излюбленный в мире просторный, –

...

Память, мой край, о тебе – как вино: тем Душистей, чем старше.

(“Младенчество”, 1916; пер. І. Іванова).

Вчився в хедері при синагозі:

Я рос одиноко; и в детстве безлюдном

Любил притаиться, уйти в тишину;

В душе моей жажда о светлом и чудном

Шумела, бродила подобно вину...

(“Зори”, 1901; пер. В. Жаботинського).

Згодом продовжив навчання у Воложині у вищій єврейській школі, що готувала учнів до звання рабина. Незадовго до закриття школи він відвідав Одесу. Тут у 1891 р. в збірнику “Ха-пардес” було опубліковано його перший вірш “К ласточке” в перекладі С. Маршака – “Птичке”, що хвилює своєю щирістю.

В 1900 р. Х. Бялик на запрошення єврейських літераторів переїжджає в Одесу, де разом з письменником С. Бен-Ціоном та видавцем І. Равницьким заснував видавництво “Морія”, що друкувало, зокрема, збірки єврейського фольклору. Назва видавництва – символічна. Так називається Храмова гора в Ізраїлі, на якій розміщена Стіна Плачу, святе місце для молитви, де всі, хто молиться, в щілини стіни вкладають записки із звертаннями і проханнями до Бога.

В Одесі Х. Бялик прожив до 1921 р. Активно співробітничав з журналом Ахад-ха-Ама “Ха-Шиллоах”, де видрукував низку віршів та побутову повість “Ар’є-куркуль”, дебютувавши в жанрі реалістичної прози. З 1904 р. редагує в цьому журналі відділ художньої літератури. 2002 р. в Одесі на будинку, де мешкав і працював поет, встановлено пам’ятну дошку.

Ян Гамарник, що став у 1920 році головою Одеського губкому КП(б)У (до речі, уродженець м. Житомира, і родич Х.-Н. Бялика – одружений на сестрі дружини поета), надав йому відрядження до Москви, де поет зустрівся з М. Горьким, що називав його “єврейським Байроном”. Завдяки клопотанню М. Горького Х. Бяликові було дозволено виїхати з Росії. З 1921 р. він – в еміграції, спочатку в Берліні, а з 1924 р. – в Тель-Авіві, де збудував власний будинок, що нині є музеєм поета. Будинок знаходиться на вулиці його імені, тут зберігаються всі його твори, листи, книги та інші матеріали, присвячені життю та творчості письменника. Його талант високо цінували Шолом-Алейхем і Максим Горький.

В Ізраїлі його іменем названі видавництво – “Мосад Бялик” та ізраїльська літературна премія.

В своїх творах Х. Бялик відобразив історичну долю єврейського народу: поеми “Мерці пустелі” (1902), “У місті Різанини” (1904), яка в перекладі В. Жаботинського зробила його ім’я широко відомим у неєврейських колах, “Вогненна хартія” (1905), засуджував єврейські погроми: поема “Сказання про погром” (1904). Разом з І. Равницьким уклав збірку “Єврейські легенди” (тт.1–4, 1922).

Відомий Х.-Н. Бялик і як перекладач. Мовою іврит він переклав “Дон-Кіхота” М. Сервантеса та “Вільгельма Телля” Ф. Шиллера. Більшість творів Х.-Н. Бялика вийшли в Одесі: Вірші: Оригінальні й перекладні. – 1915; Пісні. – 1918; Переводи песен и поэм Хаима Нахмана Бялика. – 2000, та ін. 1994 р. в Єрусалимі видано збірник “Стихи и поэмы”.

Вершиною своєї творчості Х.-Н. Бялик вважав поему “Сувій про полум’я” (1905), в якій, за словами В. Жаботинського, поет говорить про довічну приреченість національного буття єврейського народу у вигнанні.

Йому присвятили свою книгу Ніколаєва О.В., Шестопалова І.О., Кондратюк Р.Ю. “Рідний мій край, колицька пристань...”¹¹. В книзі вперше надруковано ряд невідомих фотоматеріалів із фондів Житомирського держ. літературного музею, Житомирського обласного державного архіву, приватного архіву краєзнавця Г.П. Мокрицького. На другій сторінці обкладинки вміщено фотознімок меморіальної дошки, встановленої на будинку по вулиці Московській, 61. Автор дошки – житомирський скульптор Василь Феценко. На дошці – напис: “В цьому будинку в 1880 – 1889 рр. жив великий єврейський поет, філософ, перекладач”. Книжку видано завдяки підтримці філії Американського єврейського розподільного комітету “Джойнт” у Києві та Благодійного центру “Хессед Шломо” у Житомирі.

1916 р. у привітанні, надісланому до журналу “Еврейская жизнь” з нагоди 25-ліття літературної діяльності Х.-Н. Бялика О. Купрін писав: “Я не буду говорити о мудрости, глубине, тонкости и изяществе его прекрасных произведений... Я только скажу, что истинные творцы искусства протягивают навстречу другу другу руки через бездны человеческой злобы, недоверия, жадности, подлости и лжи”¹².

З Житомиром пов’язане життя та творчість Миколи Васильовича Хомичевського (Бориса

Тена) – перекладача українських шедеврів “Одіссеї” та “Іліади” Гомера, відзначених премією ім. Максима Рильського. Свято шанують Житомиряни пам’ять про свого земляка. В оспіваному поетом, “століттями не зрушеному” Житомирі увічнено його іменем вулицю, де він жив. А в Канаді йому ще за життя було встановлено пам’ятник.

Борис Тен (справжнє прізвище – Микола Васильович Хомичевський; 1897, с. Дермань на Волині – 1983, Житомир) – перекладач, письменник. Псевдонім узято від скіфсько-грецького слова “Борисфен” – “Дніпро” – головної водної сполуки нашої країни. Син вчителя, освіту здобув у Волинському інституті народної освіти, нині – Житомирський державний педуніверситет імені Івана Франка, та Московському музично-педагогічному інституті ім. Гнесіних. Раніше закінчив Волинську духовну семінарію. 1921 р. був висвячений на священника. Звідси – його удосконалення латинської та давньогрецької мов. З 1924 р. до свого арешту працював священником Української автокефальної православної церкви. 1930 р. його було засуджено до 10 років ув’язнення у виправно-трудовах таборах. Невдовзі цей вирок був замінений адміністративним засланням на Далекий Схід. Звідти й почався страдницький шлях митця до вершин світової слави. Під час Другої світової війни Борис Тен, мобілізований до армії, потрапляє в полон. За участь в антифашистському підпіллі був засуджений до страти, що пізніше замінено концтабором Лянгенбіляу. Після повернення на Батьківщину зазнає переслідувань, недовір’я, провокованих доносів.

Наприкінці 1950-х років за підтримкою М. Рильського та О. Білецького він звертається до перекладацької діяльності. У 52-річному віці починає роботу над текстами світової антики. Належачи до унікальних поліглотів, досконало володів 15-ма світовими мовами. Ще раніше, у 1949 р. вийшов у світ його переклад трагедії Есхіла “Прометей”. Крім давньогрецьких письменників – Арістофана, Арістотеля, Еврипіда, Есхіла, Платона, Софокла – Борис Тен перекладав твори французьких, англійських, польських, чеських, німецьких письменників. Визначними стали переклади драм В. Шекспіра, сонетів А. Міцкевича, трагедій Ю. Словацького, драм Ф. Шиллера. Переклади Бориса Тена увійшли до антології “Тисячоліття. Поетичний переклад України-Русі”, що свідчить про високу оцінку його пере-

кладацької діяльності. Поруч з перекладацькою діяльністю Борис Тен працював над дослідженнями літературознавчих, мовознавчих проблем, писав оригінальні поезії та пісні.

Борис Тен був не тільки літератором, а й багато років присвятив педагогічній роботі. Від 1946 р. він працював у Житомирському інституті іноземних мов, далі – в Житомирському педагогічному інституті. Викладав також в Житомирському музичному і культурно-просвітньому училищах. Невіддільність Бориса Тена від Житомира відзначив його земляк, письменник Валерій Шевчук: “Це була Велика Людина мого рідного міста... Через те, коли кажемо “Житомир”, то першою асоціацією в мене постає – Борис Тен”.

Вулиця, де жив перекладач, нині носить його ім'я (вулиця Бориса Тена, № 36). До 100-річчя від дня народження видатного письменника, ювілей якого відзначався не лише на Поліссі та в інших містах України, а й далеко за межами України, в тому числі, і в далекій Канаді, Асоціація інтелігенції Житомирщини підготувала краєзнавчі нариси про видатного земляка: (¹³, Кожному мила своя сторона). А співробітники Житомирського обласного літературного музею видали збірку поезій Бориса Тена “Таємна сповідь” (1997) і книгу Бориса Тена “Коротка біографія” (2005).

Пишаються житомиряни своїм земляком Мирославом Поповичем. Учений-філософ, громадський діяч, академік Національної академії наук України (2003), заслужений діяч науки і техніки України (2000), лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2001) Мирослав Володимирович Попович народився 12 квітня 1930 року в Житомирі. 1953 року закінчив філософський факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка й упродовж трьох років працював директором середньої школи в с. Золотий потік на Тернопільщині. У 1956 році Мирослав Попович вступив до аспірантури Інституту філософії АН України і відтоді все життя залишається його працівником. Автор понад 100 наукових праць, присвячених проблемам логіки, методології та філософії науки, філософії й історії культури. Великий суспільний резонанс мала фундаментальна праця Мирослава Поповича “Нариси історії української культури” (1999), яка витримала два видання. В 2001 році вона була удостоєна Національної премії України імені Тараса Шевченка. В книзі зображено процес розвитку

української культури від найдавніших часів до сьогодення на фоні індоєвропейської та слов'янської міфології.

Звертав свої погляди М. Попович і на творців красного письменства: “Григорій Сковорода” (1982, у співавт.), “Микола Гоголь” (1989).

Книга М. Поповича “Григорій Сковорода: Філософія свободи” (2008) стала важливою сторінкою в дослідженні життєвого та творчого шляху найяскравішої постаті в Україні XVIII ст. Григорія Сковороди, його оригінальної гуманістичної творчості.

Автор намагався врахувати досягнення минулих традицій та наступні трансформації у зв'язку з ідейними рухами і тенденціями, які були Г. Сковороді найближчими. Це вимагало ретельного вивчення обставин життєвого і творчого шляху митця, культурних орієнтирів загальноєвропейського і світового вимірів. Поет-байкар, філософ і педагог, музикант і співак, а до того ж і загадкова особистість Г. Сковороди і досі багато в чому незбагненний¹⁴.

Уродженцем Житомира, знаним у всьому світі є і Валерій Шевчук – письменник, літературознавець, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, 70-ліття від дня народження якого відзначалося у 2009 році. Він є автором численних художніх творів, бл. 500 наукових і публіцистичних статей з питань історії літератури, дослідником і перекладачем сучасною українською мовою творів давньоукраїнської літератури. Для української літературної біографіки особливе значення має його книга “Personae verbum: Слово іпостасне” (¹⁵, Шевчук), яка стала значним внеском до біографії Великого Кобзаря. В даному розмислі ставиться питання, яке досі не досліджувалося шевченкознавством: про творення Шевченком власної унікальної універсальної картини світу та України. Заперечуючи Г. Грабовичу та його однодумцям, які називають Т. Шевченка міфотворцем, В. Шевчук підкреслює, що Т. Шевченко ніяким вигадником і спотворювачем правди не був. “Правда – один із незрушних постулатів його світогляду”.

Результатом тривалої, кропіткої праці всього творчого життя В. Шевчука стала унікальна книга “Муза Роксоланська: Українська література XVII – XVIII ст.” (¹⁶, Шевчук), присвячена дослідженню давньоукраїнської літератури. В цих книгах автор відійшов від трафаретів академічного літературознавства і провів гли-

бокий аналіз колосального матеріалу, подав біографічні матеріали про сотні відомих і невідомих українських письменників, представників давньоукраїнської літератури, відкривши нові пласти української культури.

Ще в 20-ті роки ХХ ст. значним краєзнавчим осередком Великої Волині став Бердичів. У краєзнавчій біографічній картотеці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині зазначено більше ніж двісті імен видатних уродженців Бердичівщини, які удостоєні честі бути занесеними до енциклопедій та довідників. За ініціативою Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині в Бердичеві у травні 1999 р. була проведена Міжнародна краєзнавча конференція, присвячена 200-річчю від дня народження французького письменника Оноре де Бальзака (Оноре де Бальзак, 1799, Тур – 1850, Париж), життя якого пов'язане з Бердичевом та селом Верхівня Ружинського району.

У сузір'ї славних імен серед тих, хто народився на Житомирщині – постать письменника Джозефа Конрада (1857–1924)¹⁷.

З Бердичевим пов'язане і життя видатного єврейського письменника Шолом-Алейхема (справжнє прізвище, ім'я, по батькові – Рабинович Шолом Нахумович, 1850, м. Переяслав-Хмельницький – 1916, Нью-Йорк). Саме завдяки йому ще 1886 р. прославилася це місто в творі “Идишес Фолксблат”. “Жаль, что проклятые дела не позволяют мне подольше оставаться в этом еврейском Париже..” З Бердичевом Шолом-Алейхема пов'язували і родинні корені. Тут вчився рукавичковому ремеслу у Янкеля Солечникова його молодший брат Вольф Рабинович¹⁸, Васильєва, с. 28–30). Народившись в м. Переяслав-Хмельницькому, все життя письменник трагікомічно оспівував єврейські будні, свята тощо. “Хлопчикові було 13 років, коли під час епідемії холери померла мати Хае-Естер. Її смерть була страшним ударом для сім'ї. Невдовзі в домі з'явилася мачуха з її “безупинною, багатою, барвистою мовою”. Дітям довелося терпіти щоденну наругу, нарікання, кпини і прокльони. Особливо діставалося Шолому. “Коли ти здохнеш?”, “Коли я тебе понесу на цвинтар?” – такі жорстокі слова хлопець чув щодня. Згодом Шолом уклав “Лексикон мачухи”, побудувавши його за принципом абетки. Спершу свій твір хлопчина читав по секрету лише друзям і сусідам – успіх був надзвичайний: слухачі реготали від душі. Відгуки про цю “книгу”

дійшли до мачухи, вона вимушено посміхалася, але все ж таки прикусила язика. Так підлітка вперше в житті врятував сміх. Це була його перша “літературна” спроба, що принесла йому маленьку перемогу¹⁹.

Революційні події та погроми у Києві змусили його разом із родиною виїхати. В 1905–1907 рр. Він мешкав у Львові, відвідав Женеву, Лондон, у кінці жовтня 1906 р. прибути до Нью-Йорка. Влітку 1907 р. переїздив до Швейцарії. У Нью-Йорку він встиг видрукувати перші розділи повісті “Хлопчик-Мотл”, а в травні 1908 р. виїхав з читанням своїх оповідань Польщею та Росією. Захворів на туберкульоз легень. З 1908 по 1914 рр. Лікувався на курортах Італії, Швейцарії, Австрії і Німеччини. Першу світову війну зустрів у Німеччині. Як громадянин Росії, був інтернований в нейтральну Данію, звідки у грудні 1914 р. переїхав до Нью-Йорка. В цьому місті письменник помер 1916 року²⁰⁻²¹.

Уродженцем Бердичева є також Ігнатій Раковецький²². Його основна праця “Руська правда” є не лише найважливішим збірником стародавнього українського права, а й історичним документом, джерелом для дослідження середньовічної історії права та суспільних відносин Руси-України і суміжних слов'янських народів.

У Бердичеві народилася і прожила своє не легке життя людина незвичайної долі, письменниця, мужня і вольова, Зоя Милашевська (1929–1994)²³. З цим краєм пов'язано життя Бердичівської поетеси Галини Красицької та письменника Анатолія Журавського. В Житомирі народився Яків Леонідович Шрайберг – Генеральний директор Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії, доктор технічних наук, професор, заслужений працівник культури Росії, Президент Міжнародного бібліотечного інформаційного та аналітичного центру (США)²⁴.

На Житомирщині розпочав свій життєвий шлях письменник та літературний критик Петро Васильович Білоус – доктор філологічних наук, професор. Йому належать ґрунтовні праці з питань давньої української літератури. В своїх дослідженнях він дотримується визначеної ним стратегії: “зважений науковий підхід до оцінок та висловів, сумлінна текстуральна робота, публікація пам'яток та бережливе ставлення до давнього мистецтва Слова”²⁵⁻²⁶.

Сміялася доля з широкого поля:

– Я вільна, без болю тебе перейду –

– А їй у зажурі сказала тополя:
– Ой, доле, не каркай собі на біду,
Бо поле широке, а доля від Бога,
До волі нелегко і довго іти,
Важка і терниста до неї дорога,
Не кожний спроможний дійти до мети.

Ця поетична мініатюра може бути епіграфом до всієї творчості ковельського письменника Анатолія Семенюка, який народився 1944 р. в с. Клевецьк Турійського району на Волині. Закінчив Львівський політехнічний інститут. Працював колгоспником, електромонтером, інженером, начальником району електромереж у Нововолинську і Ковелі. Двічі обирався ковельським міським головою. Нині є радником мера. Водночас плідно працює на літературній ниві.

Читачам давно полюбилися його поетичні збірки “Копай криницю у собі”, “Золота підкова”, “Благодать Божа”, “Мить істини”, історико-краєзнавчий нарис “Ковель: минуле і сучасне”..., в яких зафіксовані у слові миті буття, думки й почуття автора, народжені з любові й тривоги – любові до світу, до людей і тривоги за його майбутнє, за долю рідного краю.

Для вивчення життєвого і творчого шляху письменника Анатолія Семенюка – літературознавця, поета, прозаїка, перекладача неоцінима також його мемуарна сповідь “Філософія душі”²⁷, в яких читач має змогу ознайомитися з просопографічними подробицями життя автора, який з громадянських позицій прагне своє особисте досягнути у нерозривній єдності з долею українського народу. Глибоке проникнення в таїни почуттів і вчинків людини – все це влітається в єдину цілісну канву творчості А. Семенюка.

Книга А. Семенюка “Паломництво по Святій Землі” (Луцьк, 2009. –120 с.) – за словами автора, “книга його життя. Сторінка за сторінкою”...

В нашому дослідженні названо лише декілька прізвищ діячів Великої Волині, які можуть стати об’єктами регіональної літературної біографіки. Ми не прагнули говорити про багатьох із них, оскільки це кваліфіковано зроблено в бібліографічному покажчику, присвяченому творчості письменників радянського періоду: “Народилися, жили й працювали на Житомирщині” (Житомир, 1983), та в біобібліографічному довіднику “Літературна Житомирщина”²⁸, в якому подано відомості про письменників, перекладачів, літературознавців, журналістів, фольклористів, життя і

творчість яких пов’язані з Житомирсом і Житомирською областю.

Життєвий і творчий шлях письменників і літературознавців краю становить унікальний матеріал для дослідження ролі і значення діяльності митців конкретного регіону в історико-духовному, культурному розвитку нашої держави.

Шляхом відтворення багатогранної діяльності особи та осмислення індивідуальності біографії письменника чи літературознавця висвітлюється панорама культурного і духовного життя певного регіону, літературна атмосфера, властива даній епосі. Цілком зрозуміло, що відтворення біографій письменників – надзвичайно важливе і трудомістке завдання, оскільки потребує ґрунтовної джерелознавчої бази – творів письменників, літературознавчих досліджень, літературно-критичних праць, автобіографічних матеріалів – спогадів митця і спогадів про нього – рідних, друзів, сучасників, епістолярної спадщини, архівних матеріалів, документів, що торкаються періоду, в яких жив і творив митець, – тобто всі основні документальні ресурси, які, в більшості, зберігаються саме в регіонах.

Всі представники красного письменства – унікальні, визначні флагмани духовного і соціального розвитку регіону. В своїх творах вони підносять дух, втілюють людську волю, вселяють в життя мораль, відновлюють норми порядності й справедливості.

Літературне краєзнавство, яке виконує важливі науково-пізнавальні та виховні функції, значною мірою сприяє формуванню національної свідомості народу.

Краєзнавчий рух на Волині має давні традиції. У першій половині XIX ст. основи краєзнавчих студій тут закладали видатні діячі української культури і науки – М.О. Максимович, М.І. Костомаров, П.О. Куліш, Т.Г. Шевченко.

В другій половині XIX ст. при Волинському губернському статистичному комітеті згуртувалися відомі дослідники краєзнавства – І.Я. Рудченко (Іван Білик), П.А. Косач (батько Лесі Українки) та ін. В кінці XIX ст. М.С. Грушевський, В.Б. Антонович, П.П. Чубинський та інші вчені присвячують свої праці Волині.

В сучасних умовах у зв’язку зі стрімким і глобальним розвитком сучасних інформаційних технологій інформаційні ресурси стають системоутворюючим фактором розповсюдження інформації про життєвий та творчий шлях письменників, а також літературознавців,

перекладачів, журналістів... В цій системі почесне місце займають Житомирський держ. педуніверситет імені Івана Франка, Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Національна спілка краєзнавців України, Житомирський обласний краєзнавчий музей, Житомирський літературний музей, Житомирський музей космонавтики, Житомирський літературно-меморіальний музей В.Г. Короленка, Житомирське науково-краєзнавче товариство дослідників Волині, Бердичівське краєзнавче товариство, літературно-художні збірники, періодичні видання, архіви.

Серед інформаційних засобів літературної біографіки Житомирщини суттєве місце займають краєзнавчі біобібліографічні та довідкові видання. Біобібліографія – це особливий вид бібліографічних посібників, що включають комплекс матеріалів, які поєднують біографічні відомості про письменників та літературознавців, та бібліографічні, що дають інформацію про літературу, пов'язану з життям і діяльністю окремих персоналій та діяльністю професійних колективів...

Поняття “біобібліографія” охоплює два різновиди посібників: персональні покажчики, змістом яких є життя та творчість окремого діяча, та біобібліографічні словники, що поруч з біографічними включають відомості про твори письменників чи літературознавців, прізвища яких розглядаються в словнику, а також літературу, їм присвячену.

Основою концепції краєзнавчої літературної біобібліографії стали вихідні положення літературного краєзнавства. В 70–80-х роках ХХ ст. в публікаціях російських вчених було поставлено питання про перегляд поняття “краєзнавство” і невідповідність його теоретичних постулатів завданням літературної біобібліографії, які в значній мірі обмежують інформаційне забезпечення регіональних літературних біобібліографічних проблем суспільства²⁹⁻³⁰.

В Україні існує ряд регіональних історико-етнографічних атласів, тобто частин територіальної системи держави, що вирізняються з-поміж інших специфічними історико-культурними географічними, етнографічними, соціально-економічними, лексикографічними, демографічними та іншими рисами. За змістом поняття “краєзнавча” і “регіональна” біобібліографія – тотожні, але мають конкретний обсяг досліджуваного матеріалу.

В наш час серед центрів Житомирщини, причетних до підготовки літературних біобібліографічних та довідкових видань, почесне місце займає Житомирська державна універсальна наукова бібліотека.

Житомирська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олега Ольжича (від 2007 р.) є важливим науковим, організаційним, інформаційним і методичним центром краєзнавчої роботи в регіоні. Тут на належному рівні розробляються каталоги, картотеки. Створено бібліотеку 1866 р. Серед її засновників був відомий український письменник І. Рудченко. Цікаво, що при відкритті бібліотеки майже одночасно при ній було створено музей (тепер це Житомирський обласний краєзнавчий музей). В бібліотеці систематично проводяться літературні вечори, читацькі конференції, а також Всеукраїнські науково-практичні краєзнавчі конференції. Від 1971 р. Бібліотека випускає “Календар знаменних і пам'ятних дат Житомирщини”, складає бібліографічні покажчики, рекомендаційні списки про життєвий та творчий шлях літературної еліти, творців красного письменства. Значну увагу бібліотека надає комплектуванню фонду краєзнавчих літературно-художніх біографій, автобіографій, мемуарів, листів та інших документів біографічного характеру, що є однією з найважливіших ділянок, яка визначає напрямок всієї краєзнавчої літературної роботи бібліотек та інших закладів культури й освіти регіону. Протягом останніх років бібліотека спрямовує свою діяльність на розвиток сучасних, інформаційних технологій. На VEB-сайті бібліотеки в рубриці “Наш край” розміщено матеріали про видатних земляків, сучасних письменників, літературознавців та митців Житомирщини.

Переведення в цифрову форму краєзнавчих, літературно-художніх документів сприяє реалізації загальноєвропейської програми збереження та створення цифрової культурної спадщини. Фонди літературного біографічного краєзнавства, зокрема Житомирської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олега Ольжича – унікальні. Своєю повнотою, складом – вони неповторні, включаючи різні типи і види біографічних літературно-художніх праць самих письменників краю, літературно-критичних біографічних матеріалів, літературознавчих досліджень, біобібліографічних і довідкових видань, їм присвячених.

Оптимальне використання біографічних документів краєзнавчого змісту можливе лише

на основі творчої співдружності бібліотек та інших організацій, які володіють інформаційними ресурсами літературної краєзнавчої біографіки.

Значним потенціалом первинних інформаційних ресурсів з питань літературної краєзнавчої біографіки володіють краєзнавчі та літературні музеї і архіви³¹.

Житомирський обласний літературний музей було засновано 1990 р. Основа його колекції – меморіальні речі, книги, рукописи Бориса Тена, меморіальні речі українських письменників XIX – XX ст., життєвий і творчий шлях яких пов'язаний з Житомирщиною. Співробітниками музею було видано книги: Борис Тен. Таємна сповідь: Поезії (1997); Борис Тен. Коротка біографія (2005); І. Огієнко. Моє життя (2002).

До літературно-музейного комплексу входить літературно-меморіальний музей Оноре де Бальзака (заснований 1999 р.), у колишньому маєтку Е. Ганської (с. Верхівня, Ружинського району Житомирської обл.). В музеї видаються книги, буклети, інформаційні листки про перебування Оноре де Бальзака на Житомирщині.

Науковий внесок в розвиток літературної біографіки роблять викладачі Житомирського педуніверситету імені Івана Франка: Пультер С. Літературне краєзнавство Житомирщини (Житомир, 1987); 2-томне видання збірника статей та нарисів “Кожному мила своя сторона” (Житомир, 1997), присвячене видатним людям Житомирщини. На базі університету щороку проводяться міжнародні, республіканські та обласні наукові конференції, тематика яких включає також і проблеми регіональної літературної біографіки. Складова частина університету – Житомирський історико-філологічний інститут регіональних досліджень (ЖІФІ), який видає науковий збірник “Волинь – Житомирщина”.

Немає потреби доводити інформаційний потенціал літературно-художніх збірників. Саме в цьому плані унікальне значення має видання “Волинь – Житомирщина”³². Збірник – орган Житомирського історико-філологічного інституту регіональних досліджень (ЖІФІ). Головний принцип видання – регіональний. Оригінальність і самобутність його визначена колом наукової проблематики публікацій. Виникнення в Житомирі славно відомого першого фахового видання з регіональних історико-філологічних досліджень сягає вже далекої осені 1997 р. і є частиною історії науки не

тільки області, але й України вцілому. Для того, щоб сьогодні зрозуміти подвиг видавців і уявити місце збірника в розвитку регіональних досліджень, треба згадати епоху, що передувала виходу в світ першого номера.

Як відомо, видавнича справа в радянські часи була справою державною, і знаходилася виключно під її тотальним контролем. У жодному з чотирьох державних видавництв області на той час не існувало самостійного власного видання. Не був винятком і Житомирський державний педінститут імені І.Я. Франка. Саме наукового, класично-наукового видання з регіональних проблем, на жаль, не існувало. Їх не було не тільки в регіонах, але й в усій Україні. Хоча у потужних наукових центрах почали виходити видання зі значним регіональним сегментом, наприклад: “Золоті ворота” (Київ, 1991), відновилась славно відома “Київська старовина” (1992), побачили світ “Збірник Харківського історико-філологічного товариства” (1993) та “Краєзнавство. Літопис українських краєзнавців” (Київ, 1993), рясно почали з'являтися інші окремі регіональні видання, але, на жаль, більшість із них не витримали випробування часом. Знаковою подією часу стало відновлення в Житомирі Товариства дослідників Волині (1990), що почало видавати тематичні збірники науково-краєзнавчих праць “Велика Волинь: минуле і сучасне” (1991), на чолі якого став відомий український вчений М.Ю. Костриця.

За час роботи ЖІФІ було видано ювілейні збірники на честь 70-річчя професора В.В. Німчука (ВЖ, № 10), та 65-річчя лауреата Шевченківської премії В.О. Шевчука (ВЖ, № 12), організовано творчі зустрічі з видатним українським письменником та етнографом В. Скуратівським (12.02.1998), шевченківськими лауреатами, письменниками В. Шевчуком (15.03. 2001) та М. Матіос (7.10.2005), ініційовано та надано безпосередню допомогу у встановленні пам'ятника видатному поетові та прозаїку Г. Олізару у Коростішеві (9.05. 1999).

Сьогодні історико-філологічний збірник з регіональних проблем “Волинь – Житомирщина” вибором міцне і потужне місце у науково-культурному просторі України, який в останні часи набуває рис жорсткої, але виправданої конкуренції. ЖІФІ та редакція збірника тісно співпрацює з Житомирським державним педуніверситетом імені Івана Франка, з Житомирським науково-краєзнавчим товариством дослідників Волині.

Тим, хто досліджує життєписи житомирських письменників, стане в нагоді збірник з інтригуючою назвою “Житомирський феномен”³³. До збірника включено твори 11 письменників, представників житомирської прозової школи – Валерія і Андрія Шевчуків, Юрка Гудзя, Євгена Концевича³⁴, Василя Врублевського, Володимира Даниленка, Геннадія Шкляра, В’ячеслава Шнайдера, Григорія Цимбалюка, Євгена Пашковського та Миколи Закусила. Основні принципи, за якими сформувався житомирська прозова школа, виклав у “Маніфесті житомирської прозової школи” літературознавець, доктор філології Петро Білоус. Ці принципи, що складаються з 12 пунктів, полягають у тому, що представники школи виступають проти ідеологічної та релігійної заангажованості, але вони “національні за духом, за ментальністю, за мовою, за прагненнями”. Фундаторами школи стали відомі письменники Анатолій і Валерій Шевчуки та Євген Концевич. А своїми духовниками і літературними вчителями представники цієї школи вважають Лесю Українку, Максима Рильського, Бориса Тена, котрі народилися або жили і творили на Житомирщині.

Першою спробою видання регіонального біографічного словника Житомирщини випала Бердичівщині. 2005 р. було видано у двох томах історико-краєзнавчі нариси “Постаті землі Бердичівської”³⁵. До видання включено 158 белетризованих біографічних нарисів. Один із розділів – “Майстри красного письменства”.

Національно-культурне відродження кінця ХХ – початку ХХІ ст. сприяло активізації діяльності науковців, громадських організацій і громадських діячів, освітян, культосвітніх працівників в плані дослідження життя та творчості видатних земляків.

Відродження України вимагає осмисленої уваги до її історії, окремих особистостей, без чого неможливий розвиток державності. Особистість, яка має яскраво виражену індивідуальність, тісно пов’язану із суспільною діяльністю, і є творцем історії. Саме таку роль виконує науково-краєзнавче Товариство дослідників Волині. Товариство об’єднало навколо себе вчених-краєзнавців, дослідників Житомира і України. Ще 5 січня 1990 р. відбулася установча конференція Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині, що стало спадкоємницею Товариства дослідників Волині – відомої науково-краєзнавчої

інституції, створеної в Житомирі 2 грудня 1900 р., ліквідованої в 30-х роках ХХ ст.

Про величезний інтерес до вивчення історії, видатних особистостей краю свідчать науково-краєзнавчі конференції, що організовує Товариство, в яких беруть участь численні учасники цих форумів – маститі академіки, професори, викладачі вузів з усіх регіонів України – Києва, Харкова, Львова, Донецька..., і зарубіжжя, а також аспіранти, вчителі, студенти, працівники музеїв, бібліотек, архівів, вчені-краєзнавці Житомирщини та інших областей Волинського краю³⁶⁻³⁷.

Збірники матеріалів конференцій є безцінним джерелом для вивчення життєписів творців красного письменства.

В цих форумах пощастило взяти участь і нам, вшановуючи видатних уродженців Житомирщини – Олега Ольжича, Джозефа Конрада, Ігнатія Раковецького, Максима Рильського та ін., про що ми неодноразово писали на шпальтах сучасних відомих періодичних видань³⁸⁻³⁹⁻⁴⁰⁻⁴¹.

Моє знайомство з діяльністю Товариства “Велика Волинь” розпочалося 2004 р. в зв’язку із запрошенням взяти участь у Міжнародній науковій краєзнавчій конференції, присвяченій 1120 річниці м. Житомира. Я не вперше брала участь у наукових міжнародних і вітчизняних конференціях, але те, з чим зіткнулася в Житомирі, – вразило. Вразив масштаб діяльності конференції, кількість її учасників, і головне – зміст і якість доповідей, що були тут виголошені. Так, на конференції, присвяченій 1120-й річниці м. Житомира, прочитано було 108 доповідей. На конференції “Бердичів древній і вічно молодий” (8-11 червня 2005 р.), в якій нам випала честь теж взяти участь – було прочитано 85 доповідей.

2007 р. ми взяли участь у Міжнародних науково-краєзнавчих конференціях: “Проблеми українського державотворення: Історія і сучасність” (5-8 червня 2007), присвяченій 100-річчю від дня народження О. Ольжича, уродженця м. Житомира та 90-річчю Української Народної Республіки та “Бердичівська земля у плині часу” (26-28 вересня 2007), присвяченій 150-річчю від дня народження класика англійської літератури Джозефа Конрада, уродженця Бердичівської землі, в яких теж взяла участь вражаюча кількість дослідників: 104 – в першій з них, і 104 – в другій.

Щоб уявити масштабність і зміст конференцій, спинимося лише на декількох із них.

2007 рік був проголошений ЮНЕСКО роком Конрада і з цієї нагоди Польський Інститут у Києві заснував премію, яку вручають раз на два роки. “Ми хотіли популяризувати європейську ідею взаємозбагачення культур і в той же час збереження культурної ідентичності”, – говорив директор Інституту Єжи Онух. Організатори і учасники конференції, присвяченої пам’яті Конрада, працюючи в цьому руслі, вписали до анналів історії свої розвідки: Костриця М., президент Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині подав статтю “Відродження історичної пам’яті – важливий напрям сучасного краєзнавця”, в якій окреслив основні віхи і можливості цієї науки; польський рід Коженювських, з якого походив Д. Конрад, представлений у версії Ершова В. “Аполло Коженювський – видатний польськомовний письменник Правобережної України”; Шалагінова О., історик-краєзнавець студіювала “Архівні документи про родину Коженювських в Державному історичному архіві в Києві”; Омелян Л., конрадознавець (Польща) дослідила “Коженювські – шляхта подільська”. Бейдик О., доктор географічних наук, професор Київського Національного університету імені Тараса Шевченка – про “Географічність творів Джозефа Конрада”; Марковський Б., викладач історії і філософії Бердичівського політехнічного коледжу – про “Філософську феноменологію в творчості Джозефа Конрада”, та інші.

Розділ “Постаті...”, домінуючий у кожному випуску наукових збірників, включає одну із особливих джерелознавчих іпостатей, що свідчить не лише про велику роботу її дослідників, а й додає до історіографічного фактажу краю ті відомості про волинян, що були розпорошені по архівах світу.

Публікуються в збірниках і сенсаційні матеріали. Одним із таких, на нашу думку, є стаття “Куля для Максима Рильського”, яку підписали краєзнавці м. Києва С. Цалик та П. Селігей (Вип. 35. – Т. II. – С. 208- 220). “Майже 40 років тому, в липні 1964-го, Україна віддала останню шану одному з найбільших своїх поетів у ХХ столітті. Проте його земний шлях міг скінчитися на вісімнадцять з половиною років раніше – за цілком драматичних обставин”, – так починається стаття. Назви її розділів також нагадують розділи детективу: “П’ятий поверх, квартира №70”; “Сенсація, схована в шухляді

письмового столу”; “Що знали ті, хто не мешкали в Роліті”; “Полковнику ніхто не пише, проте він сам надсилає листи”; “Ось вона – весна остання...”; “За двома зайцями!”; “Луна пострілу, що не пролунав”...

Всі доповіді, повідомлення, розвідки, висловлені на форумах, становлять зміст наукових збірників, які виходять з 1902 р. Позитивною рисою цих видань є публікації оригінальних праць про маловідомі факти історії, сьогодення Волинського краю, “забуті” імена визначних земляків. Всі дослідження опираються на архівні матеріали, відзначаються глибоким аналітичним аналізом досліджуваної проблеми. Ми не ставили перед собою завдання виділити і відзначити особливо цінні статті, опубліковані в збірниках. Всі вони цікаві і кожна з них по-своєму піднімає невідомі раніше пласти історії і життя сподвижників Волинського краю; всі вони є частинами, дорогоцінними перлинами енциклопедичної Житомирщини та й всієї України.

Успішне проведення конференцій і видання фундаментальних наукових збірників “Велика Волинь”, що включають доповіді, виголошені на конференціях, здійснюються завдяки титанічній сподвижницькій діяльності їх головного редактора, вченого-краєзнавця Президента Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині Миколи Юхимовича Костриці та членів редколегії. Про різнобічність інтересів творчої діяльності М. Ю. Костриці так схвилювано і об’єктивно розповів житомирянин в минулому, а нині житель Ізраїлю Н.П. Рейтман в статті “Николай Ефимович Кострица” : “Штрихи к социально-психологическому портрету”⁴².

В історії розвитку культури велика роль належить подвижникам, людям самовідданої діяльності, спрямованої на “досягання високої мети”. Саме таким і є М.Ю. Костриця, що відзначила житомирська поетеса Ольга Карагедова:

Невтомний трудівник-подвижник
І краєзнавців керівник,
І знаний на Волині книжник,
Географ і економіст,
Народознавець і етнограф,
Картограф і топоніміст,
І літописець, і біограф.

Знаменитий в усій Україні вчений досяг свого авторитету завдяки безмежній любові і відданості Житомиру, невтомній пропагандистській діяльності, присвяченій славі минулого і сучасного краю. Проте, діяльність М. Костриці

не була б успішною, коли б його не підтримували Житомирська обласна державна адміністрація, Обласна і Міська ради, Управління культури і туризму облдержадміністрації, обласна організація Спілки журналістів України, Житомирський обласний Інститут післядипломної педагогічної освіти, Житомирський обласний краєзнавчий музей та інші організації.

Всі матеріали, опубліковані в збірниках, розкривають справжній дух українського народу, його незламність, одвічне служіння ідеалам добра, любові, патріотизму.

Найпотужнішою силою, спроможною протистояти наступові глобального космополітизму, є ідеологія національного патріотизму, любов до своєї Вітчизни, віра в майбутнє України, любов до своєї мови, культури, звичаїв, традицій, життєписів видатних діячів краю. Особлива роль в цьому питанні належить літературному краєзнавству, зокрема краєзнавчій літературній біобібліографії, які виконують важливі науково-пізнавальні та виховні функції, що значною мірою сприяє формуванню національної свідомості народу.

Джерела та література

- 1 Ярмошик І. Історія Житомира в контексті історіографічного процесу в Україні XIX – XX століття [Текст] / І. Ярмошик // Житомиру – 1125: Наук. зб. “Велика Волинь”. – Вип. 42. – Житомир: М. Косенко, 2009. – С. 4.
- 2 Рева Л. Уродженець Житомирщини Іван Іванович Огієнко та його творча спадщина [Текст] / Рева Л. // Краєзнавство та музейна справа в Україні: Наук. збірник “Велика Волинь”: Вип. 44. – Житомир: М. Косенко, 2010. – 544 с.:іл. – [С. 385 – 395].
- 3 Шалагінова О.І. Юліуш Словацький у волинських Афінах [Текст] / О.І. Шалагінова // Житомиру – 1120 (884 – 2004): Наук. зб. “Велика Волинь”. – Т. 31. – Житомир, 2004. – С. 331 – 340;
- 4 Козельський Я.Д. Юліуш Словацький: Українські шкідливі рецепції [Текст] / Я.Д. Козельський // Бердичівська земля у плині часу: У 2 т. – Т.2. – Житомир, 2007. – С. 18–27.
- 5 Солодуха О.С. Агатагел Кримський (1871–1942) і творення Української держави [Текст] / О.С. Солодуха // Проблеми українського державотворення: історія і сучасність / Наук. зб “Велика Волинь”. – Вип. 35. – Житомир: М. Косенко, 2007. – С. 103 – 110.
- 6 Павличко С. Націоналізм, сексуальність, орієнталізм. Складний світ Агатагела Кримського [Текст] / Павличко С. – К., 2000. – С. 13.
- 7 Ільєнко І. Хватальна евакуація: За слідчою справою А. Кримського [Текст] / І. Ільєнко // Літ. Україна, 1990. – 25 жовт.
- 8 Франко І. Зібр. Творів: Т.41. [Текст] / І.Я. Франко. – К.:Наук. думка, 1984. – С. 515.
- 9 Єршов В.О. “Мемуари доктора Едварда Мар’яна Галлі” як джерело дослідження літературного процесу Волині [Текст] / В.О. Єршов // Україна від епохи УНР до початку ХХІ століття/ Наук. зб. – Вип. 41. – Житомир: М. Косенко, 2009. – С. 316–321.
- 10 Бялик Хаїм Нахман [Текст] // Краткая еврейская энциклопедия. – Иерусалим: Изд-во “Кетер”, 1976. – Т.1. – С. 578–584.
- 11 Житомир в житті видатного єврейського поета Хаїма Нахмана Бялика [Текст] / іл. С.А. Глабчука, Г.П. Мокрицького. – Житомир: Вид-во “Волинь”, 1999. – 32 с. – 20 іл.: [рос. мовою. В надз.: “Житомир. держ. літ. музей].
- 12 Ніколаєва О.В. “Рідний мій край, колискова пристань...” (Житомир в житті видатного єврейського поета Хаїма Нахмана Бялика) [Текст] / О.В. Ніколаєва, І.О. Шестопалова, Р.Ю. Кондратюк / іл. С.А. Глабчука, Г.П. Мокрицького. – Житомир: Вид-во “Волинь”, 1999. – С.30.
- 13 Кожному мила своя сторона: Ч.1–2 [Текст] / Упоряд. Л.І. Бондарчук, Л.С. Демченко. – К.: Аверс, 1998.
- 14 Рева Л. Григорій Сковорода (1722 – 1794) – уродженець України, філософ світового рівня [Текст] / Рева Л. // Наукові записки: Збірник праць молодих вчених та аспірантів / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – Т. 19: У 2-х кн. Тематичний випуск: “Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризації”. – Кн. 1. – К., 2009. – 692 с. /Матеріали Міжнар. наук. конф. “Джерела локальної історії: методи

- дослідження, проблеми інтерпретації, популяризації” (К., 29 – 30 верес., 2009). – [С. 351 – 366].
- 15 *Шевчук В.* “Personae verbum” (Слово іпостасне): Розмисел [Текст] / В. Шевчук. – К., 2001.
- 16 *Шевчук В.* Муза Роксоланська: Українська література XVII – XVIII ст.”: У 2 кн.–Кн.1: Ренесанс. Раннє бароко [Текст] / В.Шевчук. –К., 2004; Кн.2: Розвинене бароко. Пізнє бароко.–К., 2005.
- 17 Класик англійської літератури Джозеф Конрад – уродженець землі Бердичівської [Текст] // Бердичівська земля у плині часу: У 2 т. – Т.1. – Житомир: М. Косенко, 2007. – С. 15 – 158.
- 18 *Васильєва Н.* Печально-радісний талант [Текст] / Н. Васильєва // Пантеон бердичівських імен: Нариси та портрети. – Бердичів: Бердичів-регіонвидав, 2004. – С. 28–30.
- 19 *Чередник Л.А.* Вивчення творчості Шолом-Алейхема у школі [Текст] / Л.А. Чередник. –Х.: Ранок, 2003. –С. 10–11.
- 20 Документи по истории и культуре евреев в региональных архивах Украины: Путеводитель: Волынская, Житомирская, Ровенская, Черкасская области [Текст] // Науч. ред.- сост. Е.И. Меламед. – К.: Феникс, 2009. – 472 с.
- 21 *Меламед Е.* Обзор документальных источников по истории еврейского просвещения и культуры в фондах Государственного архива Житомирской области [Текст] / Серия “Еврейский архив”: вып.4. – М., [1997]. – [10 с.].
- 22 *Рева Л.Г.* Ігнатій Раковецький, його життя та “Prawda Ruska” [Текст] / Рева Л. // Бердичів древній і вічно молодий: Наук. Зб. “Велика Волинь”. – Т. 32. – Житомир, 2005. – С. 221 – 224.
- 23 *Корбут Н.Г.* Доля, закосичена тернами і трояндами: штрихи до життєпису Зої Милашевської [Текст] / Н.Г. Корбут // Бердичівська земля у плині часу: У 2 т. – Т. 2. – Житомир, 2007. – С. 48 – 57.
- 24 *Аганіна, Г.М.* Професор Шрайберг – організатор інформатизації бібліотечної справи [Текст] / Г.М. Аганіна, М.А. Моїсєєва // Бердичівська земля у плині часу : у 2 т. – Т. 2. – Житомир: Косенко, 2007. – С. 81–86.
- 25 *Білоус П.* Творчість В. Григоровича-Барського [Текст] / П. Білоус. – Житомир, 1985. – С. 25.
- 26 *Костюк Н.І.* Наш сучасник, науковець – уродженець землі Бердичівської Петро Білоус [Текст] / Н.І. Костюк, В.Л. Муренко // Бердичівська земля у плині часу: У 2 т. – Т. 2. – С. 86 – 92.
- 27 Філософія душі: Роздуми про пережите: В 2-х ч. [Текст] / А. Семенюк– Ч.1. – Луцьк: “Надстир’я”, 2002. –136 с.; Ч.2. –2008. – 176 с.
- 28 *Шинкарук В.* Літературна Житомирщина [Текст] / В. Шинкарук / Житомир. обл. орг. Т-ва книголюбів. – Житомир: Льонок, 1993. – 112 с.
- 29 *Маслова А.И.* Из опыта составления библиографического словаря “Писатели малых народов Дальнего Востока [Текст] / А.И. Маслова // Труды /Вост. Сиб. ин-т культуры, 1970. – Вып.6. – С. 128 – 133.
- 30 *Маслова А.И.* Деятельность Дальневосточного зонального объединения в области краеведческой библиографии [Текст] / А.И. Маслова // Сов. Библиография, 1978. – №2. – С. 37 – 47.
- 31 Краєзнавство та музейна справа в Україні: Наук. зб. “Велика Волинь”: вип. 44. [Текст]. –Житомир, 2010. –544 с.
- 32 *Білобровець, В.В.* Десять років служіння Батьківщині: “Волинь –Житомирщина”. Історико-філолог. зб. з регіональних проблем [Текст] / В.В. Білобровець // Бердичівська земля у плині часу / Наук. зб. “Велика Волинь”. – вип. 37. – Житомир: М. Косенко, 2007. – С. 171 – 177.
- 33 Житомирський феномен: Спецвипуск часопису “Світло спілкування” [Текст] / Упоряд. Г. Цимбалюк. – Житомир:М.Косенко, 2007. – 416 с.
- 34 *Костриця М.Ю.* Совість нації: Пам’яті Євгена Концевича (1935–2010) [Текст] / М.Ю. Костриця // Краєзнавство та музейна справа в Україні: Наук. зб.: Вип. “Велика Волинь”: Вип. 44, 2010. – С. 531–535.
- 35 Постаті землі Бердичівської” [Текст]. – Т. 1. – 284 с.; Т.2. – 240 с. – Житомир: М. Косенко, 2005.
- 36 *Тронько П.Т.* Краєзнавство у відродженні духовності і культури [Текст] / П.Т. Тронько. – К.: Рідний край, 1994.
- 37 *Костриця М.Ю.* Товариство дослідників Волині: Історія, діяльність, постаті [Текст] / М.Ю. Костриця. – Житомир: Вид-во “М.А.К.”, 2001. – 360 с.
- 38 *Рева Л.* Минуле і сучасне Волині та Полісся [Текст] / Рева Л. // Вісник Книжкової Палати. – 2005. – №10(111). – С.56.

- 39 Рева Л. Житомир в історії Волині і України [Текст] / Рева Л. // Слово і час. – 2005. – №1. – С. 96.
- 40 Рева Л. Волинська книга: історія, дослідження, колекціонування [Текст] / Рева Л. // Вісник Книжкової Палати. – 2006. – №2 (115). – С. 52.
- 41 Рева Л. Наукові збірники як один із ресурсів української біографістики [Текст] / Рева Л. // Вісник Книжкової Палати. – 2006. – № 9 (122). – С.13-15.
- 42 Рейтман Н.П. Николай Ефимович Кострица: Штрихи к социально-психологическому портрету [Текст] / Н.П. Рейтман // Проблеми українського державотворення: історія і сучасність /Наук. зб “Велика Волинь”. – Вип. 35. – Т.ІІ. – Житомир: М. Косенко, 2007. –С. 120-127.

Леся Рева

Региональные источники литературной биографистики (на примере Большой Волины – Житомирщины)

В статье на историческом фоне, исследуя биографии самых известных литературоведов-житомирян, автор сосредотачивает свое внимание на системе источников литературной биографии: произведениях писателя и литературы о нем, роли областной научной библиотеки им. О. Ольжича, Житомирского научно-краеведческого общества исследователей Волины, Житомирского педагогического университета имени Ивана Франко, музеев, архивов, сборников.

Ключевые слова: Житомирщина, литературная биографика, писатель, музей, библиотека, архив, педуниверситет, сборники.

Larysa Reva

The regional sources of the literature's biographika (for the example by Great Volyn')

In article by Reva Larysa “ The regional sources of the literature's biographika (for the example by Great Volyn' ”, into historical phone, stoping for the biography most famouse writers and literature mans by Great Volyn', author concentrate her attention for the biographic sources and role of individual information centres – the regional scientific library by O. Oi'zhych, Zytomir's scientific and marginal society of investigators by Volyn', Zytomir's pedagogical university by Ivan Franko, museums, archives, magazines.

Key words: Zytomir's region, the literature biography, writer, museum, library, archives, pedagogical university, magazines.

